

ҚАЗАҚСТАН ССР ПӘНЛӘР АҚАДЕМИЯСИ
УПГҮРШҰНАСЛИҚ ИНСТИТУТИ

Б. ӘРШИДИНОВ

**Ұғур классиқлири
ижағайшылдағ
гасстан жанри**

(XIX ӘСИРНИҢ БИРИНЧИ ЙЕРИМИ)

Қазақстан ССР «НАУКА» нәшрияты

АЛМУТА · 1988

Аршидинов Б. Уйгур классиклири ижадийитидә дастан жаپи;
(XIX әсиринң биринчи йеримі). — Алмута: Наука, 1988. — 168 с.

XIX әсиринң биринчи йериміда яшап ижат қылған уйгур классик әдебияттың атақлық наамайәндиліридін А. Низарий, Норузахун Зияй вә Турди Фәрибийларинң Һәмкарлікта язған 18000 бейніттін ибарәт мәшінүр дастанлар топтими («Мұхәббәт дастанлири») әдебият тарихимизда соң вакығ болуп саннилиду. «Мұхәббәт дастанлири» 1956-жылдан етівараң уйгур әдебиятшынаслирінің тәткікат лирида һәр хил дәрижидә йортуулуп дәрисликләрдин орун алған болсыму, лекин бу әжайип соң әсәрләр мәжмұесі теки пүтушлуги бойынша толук тонуштурулған еди. «Мұхәббәт дастанлириға» киргән чоң-кичин әсәрләр Шәриқ классиклиринің шу мавзудың әсәрлиригә селиштуруш арқылык орыгиналлығы вә идеяның йөнилиши билән бәднійлик дәрижиси еннеклини.

Уйгур классик әдебияті тарихида муһим орунни егэлләп көлгән «Мұхәббәт дастанлири» ни үгінништә кәң китапханлар билән алған вә оттура мәктәпләрінің студентліри вә оқутқучилерін үчүн бу китапниң мәлум дәрижидә пайдасы тегиду.

Жа瓦апқар редактор:

Қазақстан ССР Пәннәр академиясынин
мухабир әзаси F. СӘДВАҚАСОВ

A $\frac{4702580000-138}{407(05)-88}$ 118.88

ISBN 5-628-00118-x

© Қазақстан ССР
«Наука»
нәшриети,
1988

- Абдуллаев А. Узбек адабиёти тарихи. Тошкент, 1967.
- Agəh Sirri Leund. Agar, Fars ve turk edebijatlarida Lajla ve Mesnillik hikajesi*. Ankara, 1959.
- Адабиетшунаслик терминлари лугати. Тошкент, 1967.
- Андалып. Ләйли-Мәжнүн, Ашгабад, 1956.
- Арасли Н. Г. Ариф Ардебили и его поэма «Фархаднаме»: Автографат. канд. дис. Баку, 1969.
- Арасли Г. Низами и азербайджанский фольклор // Низами Гянжеви: Материалы научной конференции, посвященной жизни и творчеству поэта. Баку, 1947.
- Ахмедов Т. Алишер Навонийнинг Лайла вә Мажнун достони. Тошкент, 1970.
- Эмир Хисрәв Деңләвий. Ширин вә Хисрәв. Мәскәв, 1961 /эрәп хетидә/.
- Әрмия Эли Сайрами. Фәрһад вә Ширин. Гулжа, 1948 /эрәп хетидә/.
- Х Эсирләр садаси. Алмута, 1963.
- Баходер Е. Н. Джами — эпоха, жизнь, творчеству. Сталинабад, 1949.
- Бертельс Е. Э. Низами — творческий путь поэта. М., 1956.
- Билал Назим. Талланма эсәрләр. Алмута, 1961.
- Билал Назим. Эсәрләр. Алмута, 1976.
- Бобирнама. Тошкент, 1960.
- Дехлавий А. Х. Осори мунтахаб. — Дар чахар чилд — чилди дүйум. Душанбе, 1972.
- Жалолов Т. «Фузулий» — фузулий. — Девон. Тошкент, 1961.
- Зохидов В. «Мангут хаёт хазина» — Алишер Навои, Хамса, Тошкент, 1958.
- Крачковский И. Ю. Ранняя история повести о Меджунун и Ләйли в арабской литературе // Алишер Навон, М.; Л., 1946.
- Крачковский И. Ю. Ромасевич А. А. Правила подготовки к изданию памятников литературы Востока. М., 1959.
- Ктаби Мәжнуну Ләйли. Типо-литография О. А. Порцева в Ташкенте, 1909.
- «Коммунизм туғи», Алмута, 1963, VIII—23—29; 1969. VI—19.
- Малов С. Е. Памятники древнетюркской письменности. М.; Л., 1951.
- Маллаев Н. Алишер Навоий ва халқ ижодиети. Тошкент, 1974.
- Маллаев Н. Узбек адабиёти тарихи. Тошкент, 1976.
- Махмуд Қошғарий. Девону лугатит турк. Тошкент, 1960. I. т.
- Махмудов М. «Ҳиромий ва унинг Чор дарвиш достони хақида» Мәжлисий. Киссәи Сәйфулмұлұк. Қазан, 1898.
- Мир Аммон. Богу баҳор. Тошкент, 1971. — Тәржиман вә кириш сез муәллини Тәһир Ибраһимов.
- Мугинов А. М. Описание уйгурских рукописей Института народов Азии. М., 1962.
- Мухлисов Ю. Уйгур классик әдәбияти қолязмилиринин каталоги. Үрүмчи, 1956.
- Мухлисов Ю. Эсирләр вә эсәрләр. Алмута, 1973.
- Мухаммад Авфий. Гулчини жавомеъ-ул хикоет, Душанбе, 1966.

- Насир-и Хусрау.** Сафарнамэ, Книга путешествия // Перевод и вступительная статья Е. Э. Бертельса, М.; Л., 1939.
- Новоний А.** Хамса, Тошкент, 1958, Нэширга тайерловчи Порсо Шамсиев.
- Навоний А. Мажолисун нафонс. Тошкент, 1949.
- Низарий А. Талланма әсэрләр. Алмута, 1969.
- Низорий А. Достонлар. Тошкент, 1970.
- Низарий А. Дастанлар вә мухәммәсләр. Алмута, 1972.
- Низарий А., Зияй Н. Төрт дәрвиш. Алмута, 1982—1984.
- Низарий А. Дәһрун нәҗат, Бухара, 1907.
- Ольденбург С. Ф. Русская Туркестанская экспедиция 1909—1910-гг. СПб., 1914.
- Өмәр Баки. Қиссән Фәрһад вә Ширин ба тәсвир. Ташкент, 1915.
- Өмәр Баки. Қиссән Ләйли вә Мәжнүн. Ташкент, 1914.
- Пигуловская Н. В. Византия и Иран на рубеже VI и VII веков. М.; Л., 1949.
- Рәбғузий Насириддин. Қиссәсул әнбия. Ташкент, 1908.
- Розиева Д. Муқәддимә.—А. Низарий. Дастанлар вә мухәммәсләр. Алмута, 1972.
- Сайқалий. Баҳром ва Гуландом. Тошкент, 1960.
- Себеос. История императора Иракла, СПб., 1862.
- Тарих тәбәрий, Лакнау, 1874.
- «Узбек тили ва адабиети». Тошкент, 1966. № 6.
- Уйғур әдәбиятидик традиция вә новаторлук мәсисилригә даир. Алмута, 1976.
- Уйғур әдәбияти. IX синип учун хрестоматия. Алмута, 1969.
- Уйғур классик әдәбиятидии нәмүнеләр. Үрүмчи, 1981.
- Феофилакт Симокатта. История. Под. ред. Н. В. Пигуловской, М., 1957.
- Фирдавсий А. Шохнома. Учинчи китоб. Тошкент, 1977.
- Фазил Йулдаш уғли. Баҳром ва Гуландом. Тошкент, 1964.
- Фузулий. Девон. Тошкент, 1960.
- Хамраев М. Очерки теории тюркского стихосложения. Алма-Ата, 1969.
- Хамушахун Яркәндий. Шаһнамән түркүй. Ташкент, 1908.
- Хатифий. Ләйли вә Мәжнүн. Калькутта, 1788.
- Хатифи. Лакхнау, 1868.
- Хирамий. Чор дарвиш. Тошкент, 1960.
- Һәмраев М. Уйғур әдәбияти. IX синип учун дәрислик, Алмута, 1969.
- Шамсиев Порсо. Нашр хақида.—Алишер Навоий, Хамса, Тошкент, 1958. V с.
- Шамырадов Б. Сөзбашы.—Андалип. Ләйли-Мәжнүн, Ашгабат, 1956.
- Шарафиддинов Олим. Баҳром Гур образи вә Сабъан сайер туғрисида.—Алишер Наваи. Талланған асарлар. т. II, Тошкент, 1964.
- Шинҗаң гезити. 1946. IV—26.
- Шинҗаң әдәбияти вә сәнъити. 1955. 5—6-санлар.
- Юсуф Ҳас Ҳажиб. Кутодғу билик. Тошкент, 1971.

МУНДӘРИЖӘ

Мүкәддимә	
«Мүнәббәт дастанлири» бүгүнки күндө	3
«Мүнәббәт дастанлириниң» тәснифи	9
Китап мүәллилириниң тәржимә һали һәккىдә	13
«Мәжмұатқа» киргән дастанларниң сюжет жәһеттә түрләрге белгүнүши	34
«Хәмсә» вә «Мүнәббәт дастанлири»	46
«Мүнәббәт дастанлириниң» дүнияға келиши	51
«Мүнәббәт дастанлириниң» мәнбәлири	81
«Мүнәббәт дастанлириниң» оригиналлығы	104
Шенрлар үчүн лугәт	138
	163

Батур Эршидинов

УЙГУР КЛАССИКЛИРИ ИЖАДИЙИТИДӘ ДАСТАН ЖАНРИ
(XIX әсирниң биринчи йерими)

Казақстан ССР Пәнләр академияси
Уйгуршунаслиқ институтиниң Илмий советидә тәстиқленген

Рецензентлар: филология пәнлириниң кандидати
Р. И. Исмаилов, С. Моллаудов

Редактор Ш. Баратов
Бәдийи редактор В. М. Грушаков
Рәссам Ш. З. Юсупов
Техникилық редактор Л. Ю. Уляницкая

ИБ № 2602. Монография

Теришкә 12.02.88 берилди. Нәширгә 27.09.88 қол қоюлди. УГ07465.
Формат 84×108^{1/32}. № 1 тип. қәғизи. Һәрп түрі «әдәби».
Жукури басма. Шәртл. б. в. 8,82. Шәртл. бояқ һәжкими 8,82.
Несапқа елиннедиган басма вариги 11,20. Тиражи 1000 данә.
Заказ 83. Баһаси 2 с. 50 т.

Казақстан ССР «Наука» нәшрияті
480100, Алмута, Пушкин көчиси, 111/113-өй
Казақстан ССР «Наука» нәшриятиниң басмыханиси
480021, Алмута, Шевченко кочиси, 28-өй